

УДК 371.134+74(07)

Олена Побірченко

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-ХУДОЖНИКІВ

У статті висвітлено проблему розвитку художньо-творчого потенціалу майбутніх педагогів-художників. Проаналізовані сучасні ознаки досліджуваного явища. Зокрема, визначені основні змістові характеристики художньо-творчого потенціалу як багаторівневої функціональної системи. Окреслені деякі педагогічні умови ефективного розвитку художньо-творчого потенціалу у майбутніх педагогів-художників. А саме, стимулювання розвитку художньо-творчого потенціалу особистості шляхом створення необхідного середовища; застосування ефективних методів і форм організації художньо-творчої діяльності; високий рівень розвитку художньо-творчого потенціалу особистості викладача вищого навчального закладу.

Ключові слова: *потенціал, творчість, творчий потенціал, художньо-творчий потенціал, розвиток художньо-творчого потенціалу.*

В статье освещена проблема развития художественно-творческого потенциала будущих педагогов-художников. Проанализированы современные признаки изучаемого явления. В частности, определены основные содержательные характеристики художественно-творческого потенциала как многоуровневой функциональной системы. Обозначены некоторые педагогические условия эффективного развития художественно-творческого потенциала у будущих педагогов-художников. В частности, стимулирование развития художественно-творческого потенциала личности путем создания необходимой среды; применение эффективных методов и форм организации художественно-творческой деятельности; высокий уровень развития художественно-творческого потенциала личности преподавателя высшего учебного заведения.

Ключевые слова: *потенциал, творчество, творческий потенциал, художественно-творческий потенциал, развитие художественно-творческого потенциала.*

In the article the problem of artistic and creative potential of the future teachers-artists. The current features of the phenomenon. In particular, the characteristics of the basic artistic and creative potential as a multi-functional system. Outlined some pedagogical conditions of effective development of artistic and creative potential of the future teachers-artists. In particular, stimulate the development of artistic and creative potential by creating the necessary environment; use of effective methods and forms of artistic and creative activities; a high level of artistic and creative potential teacher of higher education; diagnostics to detect the levels of artistic and creative

potential of the future teachers-artists. Outlined future development topics. This - an integrated approach to the formation of artistic and creative potential of the future teachers-artists; develop methods of identifying and implementing effective pedagogical conditions of self artistic and creative potential of the future teachers-artists.

Key words: *potential, creativity, creativity, artistic creativity, development of artistic and creative potential.*

Глобалізаційні процеси сучасного освітнього простору потребують підготовки професіонала, сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності, який відповідає стандартам професійних компетенцій ХХІ ст. – людини духовно багатой та індивідуально своєрідної, суб'єктивно досвідченої, компетентної в галузі людинознавства і спілкування.

Цілком очевидно, що в умовах сьогодення вища педагогічна освіта має стати середовищем для розвитку різноманітних здібностей особистості. Тим паче, що в наш час зростає інтерес до творчої самореалізації педагога в динамічних та мінливих реаліях сучасного життя і діяльності. І, як наслідок – інтерес до того професійно-особистісного резерву, що дозволяє здійснити даний процес. Поширення значної кількості різноманітних новітніх підходів до підготовки педагогів-художників потребують глибокого та змістовного аналізу. Однак, незважаючи на цю різноманітність, можна окреслити певну їх спільність. Це – формування здібностей до самоосвіти, саморозвитку, співробітництва; досконаліх навичок спілкування в різних життєвих ситуаціях; створення нових систем цінностей; формування здатності до творчого вирішення проблем, розв'язування двозначних, суперечливих, парадоксальних ситуацій; до вироблення та організації великої кількості інформації; розвиток художньої майстерності; формування ефективної самооцінки, особистої прихильності до організаційних та глобальних цінностей тощо.

Проблема формування і розвитку творчої особистості сучасного фахівця є досить актуальною. Аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес до творчого потенціалу особистості. Так у філософському аспекті цей феномен досліджують С. Жуков, П. Кравчук, Б. Сорокін, В. Швирєв, В. Яковлєв та інші. У психолого-педагогічній галузі означений феномен вивчають Д. Богоявленська, О. Виговська, В. Доній, І. Єрмаков, Н. Кічук, В. Клименко, І. Кучерявий, Г. Несен, Я. Пономарьов, О. Сисоєва, О. Сущенко та інші. Особливої уваги нині вимагає процес становлення творчої особистості майбутнього педагога-художника. Проблема розвитку художньо-творчого потенціалу у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів і мистецтвознавців В. Глазкова, А. Дубасенюк, С. Коновець, М. Коновальчук, В. Лихвара, Л. Масол, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Мета статті: охарактеризувати поняття художньо-творчого потенціалу та педагогічні умови його розвитку у майбутніх педагогів-художників.

З метою висвітлення проблеми, насамперед визначимо категоріальну

базу для проведення дослідження розвитку художньо-творчого потенціалу в майбутніх педагогів-художників якими є: *творчий потенціал, художньо-творчий потенціал, розвиток художньо-творчого потенціалу*.

Поняття *творчий потенціал* є складним, оскільки об'єднує два окремих поняття *творчість* і *потенціал*. Розглянемо їх етимологію детальніше.

Родовим до нашого поняття виступає термін *потенціал*. У загальному розумінні потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність, можливість, сила) розглядається як наявні засоби, запаси, джерела що можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення планів, вирішення яких-небудь завдань окремою особою, суспільством, державою [4]. Наразі це поняття набуло категоріального значення у цілому ряді наук – соціології, теорії управління, психології та ін. У педагогічній науці це поняття наповнюється новим змістом, зокрема використовується для позначення різних явищ – педагогічний потенціал, професійний потенціал педагога, творчий потенціал педагога тощо.

У сучасних психологічних дослідженнях *творчість* розглядається як форма людської активності що виконує перетворюючу функцію і є глибинною сферою психологічних інтересів індивіда, тобто основою внутрішнього механізму всіх когнітивних процесів – сприймання, уваги, пам'яті, мислення та уяви.

Деякі дослідники трактують творчість як багаторівневий духовно-діяльнісний феномен, як результат акумуляції різних видів енергії, продукованої як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел у процесі життя людини, як основний фактор, що впливає на формування особистості, спроможної до творчої діяльності [8, с. 131–134].

Відповідно до трактувань науковців творча особистість – це особистість із стійким високим рівнем спрямованості на творчість, із мотиваційно-творчою активністю та високим рівнем творчих здібностей, що дозволяють досягти значущих творчих результатів.

Загалом творчість окремої людини розглядається дослідниками у двох аспектах: як сукупність якостей особистості (відношення суб'єкту до світу і до самого себе, спосіб самоствердження) і як діяльність певного характеру (вища ступінь активності). Відтак, суперечлива єдність згаданих аспектів відображається у науковій дискусії про взаємозв'язок творчості і діяльності. У нашому дослідженні ми дотримуємося думки, що діяльність є основою творчості, сутність людини-творця виражається в діяльності, але повністю не виявляється в ній; і творчість і діяльність спрямовані на перетворення оточуючого світу і самої людини як діючого суб'єкту, але діяльність може бути продуктивною і репродуктивною, творчість виступає тільки у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного, включаючи не тільки безпосередньо результативні дії, але й мотиви, відношення, погляди, переживання, самосвідомість і інші форми прояву людських якостей, які не приводять до певного видимого результату [11, с. 208–209].

Творчість безпосередньо пов'язана педагогічною діяльністю.

Поняття педагогічної творчості розглядається науковцями в різних аспектах: як особливість особистості (В. Крутецький, М. Поташник, Л. Степашко та ін.); як індивідуальний стиль діяльності особистості (Є. Клімов, В. Мерлін, С. Сисоєва та ін.); як взаємозв'язок творчого мислення та педагогічної майстерності (Ю. Азаров, В. Загвязинський, І. Зязюн, Н. Тарасевич та ін.); як науково-педагогічний стиль мислення (Ю. Бабанський, В. Сластьонін, Г. Щукіна та ін.); як види і механізми педагогічної імпровізації (І. Зязюн, В. Кан-Калік, М. Нікандров та ін.); як сукупність педагогічних умов, шляхів і засобів формування творчої позиції особистості (О. Бодальов, Н. Кічук, О. Мороз, В. Рибалка, О. Сухомлинська та ін.).

Творчий розвиток майбутнього фахівця трактується як сукупність сутнісних характеристик творчої особистості (творчий потенціал, творча спрямованість, творча активність), становлення яких забезпечується засобами навчально-виховної діяльності.

Цікавими науковими розвідками щодо означеної проблеми є розроблена Л. Мітіною модель професійного розвитку, яка включає конструктивний шлях особистості в професії, шлях творчості та зростання власного творчого потенціалу, тоді як модель адаптивної поведінки включає деструктивний шлях в професії, шлях стагнації та невротизації людини, шлях руйнування, витрачання, розкрадання свого креативного потенціалу та особистісних ресурсів [9, с. 82–84].

Творчий потенціал особистості характеризується рядом ознак творчої особистості. Це: легкість асоціювання (здатність до швидкого і вільного переключення думок, здатність викликати у свідомості образи і створювати з них нові комбінації); здатність до оцінних суджень і критичність мислення (уміння вибрати одну з багатьох альтернатив до її перевірки, здатність до переносу рішень); готовність пам'яті (оволодіння достатньо великим об'ємом систематизованих знань, упорядкованість і динамічність знань) і здатність до згортання операції, узагальнення і відкидання несуттєвого; креативність як здатність перетворювати діяльність у творчий процес (оригінальність, евристичність, концентрованість, чіткість, фантазія, активність, чутливість) [5].

У сучасних психолого-педагогічних науках зміст поняття «творчий потенціал» трактується як особлива якість, характерна властивість особистості, відкритість всьому новому; система знань, переконань, на основі яких будується, регулюється діяльність особистості; високий рівень розвитку мислення (Т. Браже, Ю. Колюткін, Г. Сухобська та ін), інтегративна якість особистості, що відображається у відношенні людини до творчості, спрямованості, установці на творчість (О. Матюшкін); сукупність життєвого (практичного, насамперед) досвіду, можливостей і здібностей, які є природними або розвинені в подальшій діяльності і можуть бути використані для вирішення завдань, досягнення певної мети (В. П. Пархоменко); інтелектуальна активність (Д. Б. Богоявленська).

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, творчий потенціал не зводиться ні до творчої, ні до суто інтелектуальної активності,

вини є його компонентами.

Виділяють наступні основні характеристики компонентів творчого потенціалу особистості: багаторівневість змісту (високий, середній, низький), діалогічність (творчий потенціал – діалог між потенційним і актуальним у самій особистості і навколишнім світом, іншими людьми, людини із самою собою), соціальний характер, системність. Структура творчого потенціалу виявляється у сукупності показників, що об'єднані в блоки: власне потенціал, тобто індивідуальні психічні процеси, здібності, мотивація до творчої діяльності; знання, вміння, навички; відносини, способи діяльності і самовираження, отримані в результаті навчання, творчої діяльності і в процесі соціалізації [3, с 48–50].

До важливих компонентів творчого потенціалу, також, відносять здатність до творчої самореалізації, мотиви та досвід творчої діяльності, які дозволяють проявити унікальність і неповторність. Вони є характерними для високорозвиненої особистості і сприймаються як цінності гуманістичної педагогіки.

У структурі творчого потенціалу особистості деякі дослідники виділяють єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: ірраціонального (прояв підсвідомості та надсвідомості), емоційного (емоції, почуття, емоційний стан) і раціонального [6].

Відтак, творчий потенціал педагога характеризується знаннями, вміннями, переконаннями, ставленням, спрямованістю, здібностями. Творчий потенціал майбутнього вчителя визначається нами як професійна інтегративна якість, яка включає наступні компоненти: власне-потенційний (властивості мислення: гнучкість, швидкість, оригінальність мислення та ін.); когнітивний компонент (знання, вміння, навички); морально-естетичний компонент; мотиваційний компонент (переконання, готовність як внутрішньо особистісна структура, механізм, що забезпечує актуалізацію здатності і є соціально-психологічною установкою на розгортання сутнісних сил індивіда – потреб, ціннісних орієнтації, мотивів); професійний компонент (способи діяльності та самовираження, набуті в результаті навчання, творчої діяльності, соціалізації).

Визначальною для розвитку особистості науковці вважають художньо-творчу діяльність. Залучення до неї сприяє формуванню важливих якостей людини, про нестачу яких сьогодні із занепокоєнням говорять багато вчених. Мова йде про емоційність, художньо-образну виразність, естетичну сприйнятливість, художнє мислення, емпатію, уяву та ін.. Труднощі у формуванні цих якостей полягають у специфіці художньої творчості як форми осягнення дійсності і тих психологічних механізмів, які забезпечують особистісний розвиток людини. Художньо-творча діяльність – це вид діяльності, результативність якої визначається рівнем загального розвитку особистості, ступенем емоційно-художньої сприйнятливості, готовністю і здатністю до художнього сприйняття, самостійного створення та втілення твору мистецтва [2].

Відтак, художньо-творча діяльність дозволяє гармонійно поєднувати

логічні та інтуїтивні процеси, важливі для психічного та духовного здоров'я людини. Художня творчість, яка виникає в зоні безпосереднього чуттєвого контакту людини з оточуючим світом (М. Бахтін, Л. Виготський, О. Ковальов та ін.), удосконалює здатність бачити, споглядати, відчувати, дає свободу грі фантазії, уявлення, образного мислення, нагадує про гармонії, недосяжні системному аналізу, активізує прояви інтуїції [7].

Художньо-творчі здібності розглядаються більшістю дослідників як здатність до творчості засобами художніх образів (О. Мелік-Пашаєв, А. Савенков). Вони представляють собою сукупність множини певних психічних властивостей, які забезпечують у своїй функціональній єдності максимальну самореалізацію дитини у процесі художньо-творчої діяльності. В структурі цієї здібності є утворення, які забезпечують її «профіль», специфічність певної художньої діяльності (образотворчої, літературної), і є утворення, що формуються як «родові» якості, загальні для будь-якої художньо-творчої діяльності.

Змістова характеристика художньо-творчого потенціалу є невід'ємною частиною цілісного гармонійного розвитку особистості. Будучи органічно пов'язаним з основними параметрами розвитку особистості (фізична енергія, задатки, здібності, мораль та ін.), художньо-творчий потенціал особистості водночас має свою структуру, яка охоплює такі складові, як біоенергетична, психоенергетична, інтелектуально-інформаційна та мотиваційно-діяльнісна.

Художньо-творчий потенціал майбутніх педагогів-художників є багаторівневою функціональною системою, котра виявляється у творчій активності особистості в галузі образотворчої діяльності, зумовлена рівнем розвитку природних задатків і творчих здібностей, особливостями чуттєвого сприймання, інтелектуальною активністю, інтересами і внутрішніми потребами та творчою ініціативою у їх взаємодії [8].

Розвиток художньо-творчого потенціалу майбутніх педагогів-художників багато в чому залежить від розкриття закладених у них можливостей здійснювати художньо-творчу діяльність, яка тісно пов'язана зі знаннєвим та емоційним компонентами і загальною культурою особистості. Під впливом умов освітнього середовища формується потреба художньо-творчої інтерпретації отриманих знань. Відтак, розвиток художньо-творчого потенціалу особистості студентів залежить від створення у вищому педагогічному закладі атмосфери творчості, відкритості та позитиву. Що, сприяє розвитку самостійності, активного пізнання нового, застосування отриманих знань на практиці. Основою для активізації художньо-творчого потенціалу в процесі педагогічної підготовки є інтелект, рівень знань, уява та емоції.

Відповідно до сучасних реалій підготовки майбутніх педагогів-художників проблемне навчання є одним із дієвих методів прояву інтелектуальних творчих можливостей, творчої активності в самостійній діяльності, впевненості та вмінь творчо працювати. Відтак, проблемне

навчання характеризується залученням студентів до вирішення певних художньо-творчих проблем. Проблемне навчання Д. Белухін розглядає як, творчу діяльність педагога та учнів в якій виявляється оригінальність мислення, винахідливість, комбінаторика, інтуїція – все це призводить до «варіативності дій як розумових так і фізичних» [1, с. 340]. Важливим є те, що під час проблемного навчання студенти залучаються до вирішення нестандартних завдань, важливість яких усвідомлюється. Тут немає місця угадуванню, репродукції готової відповіді. І. Підласий, вказує на переваги проблемного навчання, це – добування знань шляхом особистої творчої діяльності, високий інтерес до навчальної праці, розвиток продуктивного мислення, стійкі та дієві результати навчання [10, с. 324].

Сюди ж відносимо і контекстне навчання, науково-дослідну роботу, ділові ігри. Як показує досвід, розвиток художньо-творчої активності студентів потребує застосування адекватних технологічних засобів. В якості такого засобу сучасними дослідниками пропонується імітаційна (моделююча) технологія, пов'язана з моделюванням у навчальному процесі ситуацій майбутньої професійної діяльності. Педагогічна цінність імітаційної технології для розвитку художньо-творчої активності студентів у професійній мистецькій освіті полягає в наступному: скорочується розрив між професійною освітою та професійною діяльністю; сприяє баченню перспективи майбутньої професійно-мистецької діяльності, реалізує ідею прогностичності освіти. Зупинимося на методах імітаційної технології, застосування яких у професійно-мистецькій освіті є найбільш доцільними для розвитку художньо-творчої активності студентів. Це, наприклад, кейс-метод, мозковий штурм, дискусійний клуб, складання портфоліо творчих робіт, проходження практики в загальноосвітніх установах тощо.

Отже, проведений аналіз дає можливість виокремити деякі педагогічні умови ефективного розвитку художньо-творчого потенціалу майбутніх педагогів-художників: стимулювання розвитку художньо-творчого потенціалу особистості шляхом створення необхідного середовища; застосування ефективних методів і форм організації художньо-творчої діяльності; високий рівень розвитку художньо-творчого потенціалу особистості викладача вищого навчального закладу, його комунікативної та естетичної культури; проведення діагностики з виявлення рівнів сформованості художньо-творчого потенціалу особистості майбутніх педагогів-художників, що дозволяє отримати необхідні дані, на які слід опиратися при вирішенні даної проблеми і для прогнозування подальшої діяльності.

Темою майбутніх розвідок має стати комплексний підхід до формування художньо-творчого потенціалу майбутніх педагогів-художників; розробка методики виявлення та реалізації ефективних педагогічних умов самореалізації художньо-творчого потенціалу майбутніх педагогів-художників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белухин Д. А. Личностно ориентированная педагогика / Белухин Д. А. – М. : Московский психолого-социальный институт. 2005. – с. 340
2. Глазков В. В. Психологические особенности художественно-творческой деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.superinf.ru>
3. Игнатович В. Г. Развитие творческого потенциала студентов в процессе общепедагогической подготовки / В. Г. Игнатович // Пути повышения качества профессиональной подготовки студентов: материалы междунар. науч.-практ. конф. Минск, 22–23 апр. 2010 г. / редкол.: О. Л. Жук (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2010. – С. 48–50.
4. Катербарг Т. О. Развитие и активизация профессионального потенциала педагога в образовательном пространстве школы / Катербарг Т. О. // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems, № 6 (26), 2013, www.sisp.nkras.ru
5. Кваша Б. Ф. Ценность творческой акме / Б. Ф. Кваша, А. А. Сорокин. – СПб. : Академия акмеологических наук, 1996. – 303 с.
6. Колосова М. В. Развитие творческого потенциала детей средствами театрального искусства / М. В. Колосова; Рос. акад. образования, НИИ теорет. педагогики и междунар. исслед. в образовании. – М., 1994. – 19 с.
7. Коновальчук М. В. Розвиток художньо-творчих здібностей молодших школярів як передумова становлення духовної еліти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tdo.at.ua/publ/rozvitok_tvorchosti/rozvitok_khudozhno_tvorchikh_zdibnostei/4-1-0-15
8. Лихвар В. Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності / Лихвар В. Д., Лихвар І. І. // Вісник ХДАДМ № 1. – 2010 р. С. 131–134.
9. Митина Л. М. Теоретико-методологическое обоснование условий повышения качества профессиональной подготовки студентов / Л. М. Митина // Пути повышения качества профессиональной подготовки студентов: материалы междунар. науч.-практ. конф. Минск, 22–23 апр. 2010 г. / редкол.: О. Л. Жук (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2010. – С. 82–84
10. Подласый И. П. Педагогика : в 3-х кн. 2 : Теория и технологии обучения : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. И специальностям в обл. «Образование и педагогика» / И. П. Подласый. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – С. 324
11. Сисоева С. О. Проблеми неперервної професійної освіти : тезаурус наукового дослідження : наук. видання / С. О. Сисоева, І. В. Соколова / НАПН України. І-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН Маріупольський держ. гуманітарний ун-т – К. : Видавничий дім «ЕКМО», 2010. – С. 208–209